

NORBERG-HODGE, Helena.

Lidé z Marsu. Dávné budoucnosti. Brno: Hnutí Duha, 1996.

Poslední generace. ISBN 80-902056-1-5.

KAPITOLA DEVÁTÁ

LIDÉ Z MARSU

V jedné vesnici jsem viděl výletní skupinu vyzbrojenou kamerami, bonbony a propiskami doslova útočit na vesničany. Oblečení do zeleně, červeně či modře fluoreskujících obleků namířili nic netušícím lidem kamery těsně k obličejům a pak, aniž by ztratili slovo, se přesouvali k dalším obětem.

Rozzlobený turista, 1990

Představte si, že byste si žili svůj obvyklý každodenní život a jednoho rána byste zjistili, že vaše město obsadili nájezdníci z jiné planety. Tito mimozemšťané mluví divným jazykem, ještě podivněji vypadají a vedou zcela pozoruhodný život. Zdá se, že nevědí, co je to práce. Nepřetržitě si lenoší. Navíc mají zvláštní schopnosti a nevyčerpatelné bohatství.

Představte si, jak by asi vaše děti reagovaly na takovou zkušenost, jak by byly fascinované. Jen si zkuste představit, jak by bylo obtížné je odradit od následování těch podivných tvorů a přesvědčit je, že by bylo lépe zůstat s vámi doma. Jak byste mohli zabránit nadšenému mladíkovi, který hledá svou vlastní identitu, aby se nevydal v jejich stopách?

Byla jsem v Ladaku v době, kdy tu turistika začínala, a měla jsem tak možnost sledovat proces změn od počátku. Mluvila jsem plynule ladacky, a to mi umožnilo dobře vnímat intenzivní tlak, který modernizace přinášela. Když jsem se dívala na náš moderní svět z ladacké perspektivy, všimla jsem si, že zvenčí se jeví naše kultura podstatně úspěšnější, než známe-li ji zevnitř.

Lidé z jiného světa vpadli do Ladaku bez jakéhokoli varování. Mnohý z nich utratil denně i sto dolarů, což odpovídalo zhruba tomu, jako

kdyby jich někdo v Americe utratil padesát tisíc. V tradiční samozásobitelské ekonomice hrály peníze jen malou roli, používaly se převážně pro nákup ozdobných věcí – šperků, stříbra a zlata. O základní potřeby – jídlo, šaty a střechu nad hlavou – bylo postaráno bez peněz. Práce, která je zajišťovala, se vykonávala zdarma, v rámci důmyslné sítě mezilidských vztahů.

V jednom dni utratil jediný turista tolik, kolik ladacká rodina za celý rok. Ladačané si neuvědomovali, že peníze hrají v životě cizinců úplně jinou úlohu, že až se vrátí domů, budou je potřebovat pro své přežití; že jídlo, oblečení a přístřeší, to všechno stojí peníze, mnoho peněz. Ve srovnání s těmito cizinci se najednou cítili chudí. Na počátku mého pobytu v Ladaku se za mnou honily malé děti, které jsem nikdy předtím neviděla, aby mi mohly vtisknout do dlaně sušené meruňky. Dnes vítají maličké postavičky, dickensovsky ošuntělé v obnošených západních šatech, cizince s prázdnou nataženou dlaní. „Jednu propisku, jednu propisku,“ tato slova se stala novou mantrou ladackých dětí.

Turisté se ze svého pohledu domnívají, že Ladačané jsou zaostalí. Těch pár, kteří zažili pohostinnost vesnického domu, mluví o tomto zážitku jako o vrcholu své dovolené. Ale většina z nich spatří ladackou kulturu pouze zvenčí a vnímá ji pohledem a zkušenostmi své vlastní kultury a ekonomiky. Předpokládají, že peníze hrají v Ladaku stejnou roli jako u nich doma. Jestliže potkají Ladačana, který si vydělá jen dva dolary za den, jsou zděšeni a dají to najevo. Přímo nebo nepřímo mu řeknou: „Ty ubožáku, měl bych ti dát pořádné sprotipné.“ V západních očích vypadají Ladačané chudí. Turisté vidí pouze materiální stránku jejich kultury – obnošené vlněné šaty, *dzo* táhnoucí pluh, nehostinnou půdu. Nevidí duševní vyrovnanost nebo kvalitu rodinných a společenských vztahů. Nevidí lidské, společenské a duchovní bohatství Ladačanů.

Vedle iluze, že všichni na Západě jsou multimilionáři, šíří turisté ještě jeden falešný obraz západního života – že nikdy nepracujeme. Vypadá to, že naše technika dělá práci za nás. Ve skutečnosti v současné průmyslové společnosti strávíme prací více hodin, než lidé ve venkovských zemědělských společenstvích. Ale Ladačanům se to takhle nejeví. Pro ně práce znamená fyzickou práci, chůzi a nošení věcí. Člověk, který sedí za volantem auta nebo mačká klávesy na psacím stroji, v jejich očích nepracuje.

Jeden den jsem strávila deset hodin psaním dopisů. Byla jsem vyčerpaná, přepjatá a bolela mě hlava. Večer se rodina, u které jsem bydlela, smála, když jsem si stěžovala na únavu, protože jsem tak těžce pracovala – mysleli si, že žertuji. V jejich očích jsem nepracovala. Seděla jsem přece za pěkným čistým stolem a bez potu na čele jsem si jezdila tužkou po papíře. To nebyla žádná práce. Ladačané dosud nezažili ten druh stresu, nudy či marnosti, který je nedílnou součástí našeho života na Západě. Jednou jsem se snažila několika vesničanům vysvětlit, co je to stres. „Chceš říct, že se člověk naštve, protože musí pracovat?“ odpověděli mi.

Dennodenně jsem vídala lidi dvou různých kultur, z opačných konců světa, jak se setkávají a utvářejí si o sobě jen povrchní, jednorozměrný obrázek. Turisté o lidech, které vidí přecházet dlouhé vzdálenosti přes horské průsmyky s těžkými břemeny, říkají: „To je ale strašné, taková otročina.“ Zapomínají, že cestovali tisíce kilometrů a utratili tisíce dolarů za požitek projít se po těchto horách s těžkým batohem. Také zapomínají, jak jejich těla doma trpí nedostatkem pohybu. Během pracovní doby nevykonávají žádnou fyzickou činnost, a tak svůj volný čas tráví tím, že si to snaží vyrahdit. Někteří dokonce navštěvují fit centra. Jezdí autem přes smogem zamořené město, aby pak seděli ve sklepech a šlapali do pedálů trenažéru, který nikam nejede. A ještě za tuto výsadu platí.

Rozvoj přinesl nejenom turisty, ale také západní a indické filmy a (teprve nedávno) televizi. Dohromady vytvářejí velkolepý obraz přepychu a moci. Je v nich nespočet různých nástrojů a kouzelných páček. A různé stroje – stroje, které dělají obrázky, stroje, které vám řeknou čas, které obstarají oheň, stroje k cestování z místa na místo, k tomu, abyste mohli hovořit s někým vzdáleným. Stroje za vás mohou udělat všechno. Není divu, že ti turisté vypadají tak čisté a mají tak hebké, bílé ruce.

Ve filmech bohatí, krásní a stateční vedou život naplněný vzrušením a půvabem. Jakpak by mladí Ladačané mohli odolat? V kontrastu s tím se jim jejich vlastní život zdá být primitivní, hloupý a prázdný. Jednorozměrný obrázek moderního života působí jako rána do obličeje. Cítí se hloupě a stydí se. Jejich rodiče po nich chtějí, aby si zvolili způsob života, který znamená práci na poli a špinavé ruce za málo peněz nebo

dokonce zadarmo. Jejich vlastní kultura ve srovnání se světem turistů a filmových hrdinů vyvolává absurdní dojem.

Milionům mladých lidí na celém světě, kteří žijí na vesnici, moderní západní kultura připadá daleko lákavější než ta jejich. Není se čemu divit, protože při pohledu zvenčí, tak jak ji jedině mohou poznat, je patrná pouze materiální stránka moderního světa – stránka, ve které západní kultura vyniká. Nemohou tak zřetelně vidět společenský či lidský rozměr – stres, osamělost, strach ze stáří. Zrovna tak nemohou vidět ekologické hrozby, inflaci, nezaměstnanost. Naproti tomu svoji vlastní kulturu znají zevnitř, včetně všech jejích omezení a nedostatků.

Náhly vpád západních vzorů vedl u některých Ladačanů – zvláště u mladých mužů – k pocitu méněcennosti. Odmítají svoji vlastní kulturu a horlivě se chápou nové. Ženou se za symboly modernosti: slunečními brýlemi, walkmany a těsnými džínami. Ne že by se jim džíny zdály hezčí nebo pohodlnější, ale jsou symbolem moderního života.

Moderní symboly také přispěly k nárůstu agresivity v Ladaku. Hoši vidí glorifikaci násilí na obrazkách. Z filmů v západním stylu mohou snadno získat dojem, že pokud chtějí být moderní, musí kouřit jednu cigaretu za druhou, sehnat si rychlé auto, řídit se s ním krajinou a střílet po lidech napravo nalevo!

Bylo pro mě velmi bolestné vidět, jak se v Ladaku mladí lidé, které jsem znala, mění. Samozřejmě, že se ze všech nestávají násilníci, ale začínají být zlostní a ztrácejí sebedůvěru. Viděla jsem, jak se nenásilná, citlivá kultura mění. Kultura, ve které i mladí muži s radostí pochovali miminko a dokázali se bez problémů chovat něžně a láskyplně ke své babičce.

Dawovi bylo asi patnáct, když jsem se s ním seznámila, a žil dosud ve své vesnici. Když se objevili první turisté, stal se průvodcem. Používal své osly a muly k výletům jako soumary. Několik let jsem ho neviděla, ale slyšela jsem, že si – jako jeden z prvních Ladačanů – založil vlastní cestovní kancelář. Pak jsem se jednoho dne na trhu srazila s mladým mužem, který měl na sobě všechny poslední módní výstřelky: kovové sluneční brýle, tričko propagující americkou rockovou kapelu, upnuté džíny a basketbalové boty. Byl to Dawa.

„Skoro jsem tě nepoznala,“ řekla jsem ladacky.

„Trochu jsem se změnil, co?“ odpověděl hrdě anglicky. Šli jsme do restaurace, plné turistů ze všech možných konců světa. Dawa trval na tom, že budeme mluvit anglicky.

„Víš, že teď pracuji na svém? Obchody jdou skvěle, Heleno. Mám spoustu zákazníků a vydělávám spoustu peněz. Mám teď v Le svoji kancelář.“

„Překvapuje mě, že tě tak málo vídám,“ řekla jsem.

„Prakticky tu nejsem. Vyzvedávám si skupiny osobně ve Šrínagaru a trávím většinu času na túrách a návštěvami klášterů.“

„A jak se ti tvůj nový život líbí?“

„Líbí. Většina turistů jsou skutečně významní lidé. Ne jako tihleti Ladačané, kteří se jen tak celý den povalují.“ Zašklebil se. „Jeden chirurg z New Yorku mi dal tohle,“ řekl a ukazoval na svůj zcela nový batoh.

„Chodíš občas domů do vesnice?“

„Každých pár měsíců – nosím jim rýži a cukr. A vždycky chtějí, abych pomáhal o žních.“

„Jaké to je, když se vracíš domů?“

„Nuda. Všechno je tam tak zaostalé! Nemáme ani elektřinu a *abi-le*, ba bička, ji dokonce ani nechce.“

„Možná má ráda staré způsoby.“

„Pro mě za mě ať si klidně ztvrdnou se svými starými způsoby, ale Ladak kolem nich se změní. Pracovali jsme na polích dost dlouho, Heleno: už nám to stačilo.“

„Neříkal jsi, že se Ladačané celý den jen povalují?“

„Chtěl jsem říct, že nevědí, jak se pohnout kupředu.“

Dawa vyzývavě vytáhl z kapsy krabičku marlborek. Když jsem jeho nabídku odmítla, zapálil si jednu sám a s vážným výrazem se ke mně naklonil.

„Ráno jsem se pohádal se svojí přítelkyní. Zrovna jsem ji hledal, když jsem tě potkal.“

„Ale! Kdo je ta tvoje slečna?“

„Nejsem si tak docela jistý, jestli ještě nějakou mám. Je z Holandska. Byla tady s jednou skupinou turistů a zůstala se mnou. Už se jí tu ale přestalo líbit a chce se vrátit domů. A chce, abych odjel s ní a žil v Holandsku.“

„Uděláš to?“

„Nemohu odejít od své rodiny. Potřebují peníze, které vydělám. Ale ona to nemůže pochopit.“